

Az európai reformpedagógia tanítási módszerei (Ovide Decroly alapján)

1. A globális módszer fogalmának kialakulása

A reformpedagógia első szakaszának kiemelkedő személyisége Decroly belga orvos-pedagógus volt, aki pszichológiai-pedagógiai alapelveit 1907-ben alapított magániskolájában próbálta ki Brüsszelben. Nevelési-ismeretelméleti felfogására hatással volt A. Comte „Pozitívista kátéja”, aki a családi nevelés menetét röviden így összegzi:

„... a szellem tapasztalati úton mindenemű ismereteket gyűjt, melyek majdan az igazi rendszerezésnek anyagot szolgáltatnak.” (1)

Ebből következik, hogy mindig a tapasztalatból, a gyermek érdeklődési köréből kell kiindulnia a tanításnak, mert minden ismeret, melyet a növendék maga szerzett meg, minden probléma, melyet maga oldott meg, a birtokbavétel jogán sokkal inkább lesz sajátjává, mint bármi más.

Decroly ezt az elvet kiegészíti az ún. **globalizációs megismerési formával**, sok-sok tapasztalati ténnyel magyarázza meg ennek létjogosultságát, a kisgyermek eszmélésétől kezdve az iskolák tantárgyi rendszeréig.

„Az anya nem részletekben, elemeiben, hanem a maga teljében jelentkezik a gyermek szeme előtt... a közvetlen környezet és egyes tárgyai szintén ilyenén mód tárulnak mohó kíváncsisága elé, anélkül, hogy bárki is gondoskodnék a szabályszerű rendezésről; saját lénye is a maga egészében nyilvánul meg előtte mindannyiszor, valahányszor képzele keletkezik saját énjéről... személye nincs részekre oszolva, hanem a maga egészében van meg.” (2)

Így jut el a hagyományos pedagógiai gyakorlat kritikájához, amely mindig a részekről halad az egészre, az egyszerűtől az összetettre. Ezt a szisztémát mutatja be az olvasás, írás, rajz, vegytan, földtan, nyelvtan, történelem, mennyiségtan tanításában, s csak abban az esetben tartja indokoltnak, ha a felnőttek gyártotta alapelvet elfogadjuk. Ez azt jelenti leegyszerűsítve, hogy az egyes elemeket könnyebb megismerni, elsajátítani, mint az összetett egészet.

Az ilyenfajta ismeretszerzést Claparède is leírta már (saját kisfiát említve példának) és **szinkrétikus percepciónak** – elegyítő észrevevésnek – nevezte.

De visszanyúlik ez az ismeretelméleti tény Kantig, ő ugyanezt a jelenséget **szkematizmusnak** nevezi, és a figyelemmel kapcsolja össze.

Decroly összegyűjti az ebbe a körbe tartozó – nemcsak látáshoz fűződő – jelenségeket, és egyszerű példákkal bizonyítja, hogy a globalizáció megtalálható a hallás, tapintás, mozgásos percepcióban (érzékelésben).

Egységében fogjuk fel környezetünkben a tárgyakat, házakat, utcákat, személyeket, festményeket, az általuk ábrázolt eseményeket. Térképrészletről azonosítunk országot, országrészt, mozgásáról megkülönböztetjük az időset és fiatalt, vonatot és lovat, sötétben is felismerjük a kulcsot, szerszámot – azonosítunk alakot, csoportokat. De nemcsak az érzékelhető világra vonatkozik: megtalálható a szellemi tevékenység minden területén, a kifejezésben, cselekményben és az irodalmi művekben. Ugyanaz a személy másképp nézi a dolgokat, eseményeket különböző életkorban, társadalmi helyzete, foglalkozása, vallási felfogása, érdeke szerint.

„Ami pedig e különleges szellemi tevékenység elnevezését illeti, a magunk részéről a globalizáció műszt hozzuk javaslatba, mint amely általánosabb értelmű a **szinkretizmusnál**

és szkematizmusnál: az előbbi ugyanis főképp csak a percepció folyamatára illik, az utóbbi pedig az előzetes elemzéssel bonyolult és tudatos összefoglalást tételez föl. Megjegyezzük azonban, hogy a globalizáció fogalmának sem kell egyazon pontra rögzödni: ... mindinkább közeledhetik valamely összefoglaló rendszerhez, mint különböző időbeni elemzésnek gyümölcsehez, de amellett a szükség és érdek mindvégig fenntartja uralmát.” (3)

A globalizáció megismerésére a legjobb példa az anyanyelven folyó beszéd és ének, amire a gyermeket a család készíti fel, s az iskola erre építi tantervét.

„Az anya a környezet segítségével, anélkül, hogy bármely szentesített módszerre támaszkodnék, megtanítja a gyermeket a nyelv minden nehézségére: nem elemez, nem építi fel egymásra a fokozatos gyakorlatokat, hanem apránként megérteti és utánoztatja magát. Ha a nevelők jobban ismernék az ismeretközlésnek ezt a csodáját, amely minden alakosság, tudatos logika híján van, de amelyben mégis van logika, akkor bizonyára világosabban látnák azt a problémát, amellyel itt foglalkozunk. Az anya eljárása ugyanis globális (vagy ha úgy tetszik, szinkrétikus avagy szkematikus) eljárás.” (4)

De ugyanígy tanul a gyermek énekelni hallás után, a kotta ismerete nélkül, és vitatkozik társaival, vagy ismételt szavakat az élőszóval folyó leckéből.

2. A globális tanítás lehetőségei az egyes tantárgyakban Decroly elmélete szerint

Elsősorban a hangjegyolvasás, írás, rajz, helyesírás tanításában ad rövid módszertani tanácsokat, majd részletesebben leírja a földrajz és a történelem globális taníthatóságának menetét. A két tantárgy a „térben lefolyó élet” és az „időben lefolyó élet” kapcsán kerül egy tanítási egységbe. Mindkettő kölcsönösen kiegészíti és támogatja egymást, a hely és az idő a gyermeki tevékenységben is összekapcsolódik, együtt éli meg kezdetben ezeket az ismereteket – saját életében is. A tanítás során ehhez kell kapcsolni a környezeti elemeket, majd a történelmi eseményeket; rengeteg képpel, képes levelezőlapokkal, postabélyegeket, történelmi arcképek gyűjtésével illusztrálva. A tevékenységek köre szélesíthető képes albumok összeállításával, kirándulásokkal, prospektusok és útmutatók gyűjtésével, illusztrált történelmi és földrajzi atlaszok használatával.

Foglalkozhatnak a tanulók a múzeumok természetrajzi, kép- és szobrászati gyűjteményeinek képes katalógusaival, híres tudósoknak, nagy történelmi személyiségeknek életrajzával, gazdagon illusztrált földrajzi és a történelmi munkákkal.

Jól felhasználhatók a múzeumi séták, a történelmi emlékek látogatása, az utazások során gyűjtött és tapasztalt ismeretek a földrajz és történelem tantárgy tanítása során.

A nyelvek és a nyelvtan tanításában is hasonló módon alkalmazhatjuk a globalizáció elvét, mint az anyanyelv tanulásakor. Fontos az idegen nyelv hallása élő nyelvi környezetben. Nem veti el a grammatika tanítását, bár a legtöbb ember éppen emiatt nehezen tanul nyelvet. Helytelen a nyelvten irányította elemzés – különösen pedig a szabályoknak és a kivételeknek emlékeztetbe vésése – mert nem ezek a nyelvtenulás legfontosabb mozzanatai. Alaktani tanulmányok nélkül is – csupán a szöveggyűjtés gyakorlásával – elsajátítható az idegen nyelv is, de a nyelvtenulás kezdetén mindenképpen hatékony.

A kézügyesség és az önellátással, önkiszolgálással megtanításával foglalkozó tantárgy tanítása is megoldható a globális szemlélet felhasználásával, hiszen bármely kézimunka elkészítése tervezéssel, egységben látással kezdődik – de visszautalhatunk a kisgyermek építési kedvére, amikor kockából épít – elképzelt vagy utánzott építményt. Ugyanez vonatkozik az öltözködés, tisztálkodás tevékenységére.

Megjelenik a globális elv a testgyakorlás során, amikor a tanítók ének-zeneszóra végeztenek táncokat vagy egyéb mozdulatokat. A gyermek a járást, futást, mászást nem elemeiben gyakorolja, hanem egészében tanulja, s legfeljebb később válik egy-egy elem tudatossá.

A mennyiségtani alapfogalmak módszertanát is részletesen kidolgozza, a kiindulási alap itt is az ismeretszerzés szolgálatába állított tevékenység. Megállapítja ennek fokozatait:

„... a természeti tárgyak belső képei a gyermekben eleinte csak globálisak, a számokkal kifejezhető terjedelem-, felszín, mennyiségkülönbségek is elmosódtak. Ugyancsak homályosak és globálisak a számmal, mozgással mérhető időfogalmak is. ... A pontos mérés felé csak lépésről lépésre szabad közelednünk. A főbb állomások:

1. a tárgyak nem mérhető sajátosságainak megállapítása (szín, szag, íz stb.)
2. globális mennyiség-kifejezés (sok, kevés, több stb.)
3. természetes egységekkel történő mérés (pl. bab, makk, vadgesztenye, fenyőtoboz, kukorica, füzérek a súly mérésére, – üvegek, kanalak, gyűszűk stb. a köbtartalom, – tenyér, zsebkendő, kötény a felszín, – hüvelyk, láb, testhosszúság stb. a hosszúság mérésére)
4. az egyezményes egységekkel történő mérés.” (5)

3. Decroly globális olvasástanítási elmélete

Decroly részletesen foglalkozik az általánosan alkalmazott alfabétikus és az analitikus-szintetikus olvasástanítási eljárással. Az előbbinek az az uralkodó eszméje, hogy minél előbb meg kell tanítani az elemeket; a hangokat és a betűket, hogy a gyermek ezeket összekapcsolhassa, és a legvégén minden lehető kombinációjukat el tudja olvasni. Az utóbbi módszer arra törekszik, hogy fölkeltsék a gyermek érdeklődését, azaz gyermeki tevékenység kapcsolódik az egyes betűk tanításához: meg kell keresniük a jelölt hangokat a szövegben. Később áttérnek a két vagy több betűvel ábrázoltakra, majd szótagokat, szavakat kell felismerniük, legvégül mondatok olvasására térnek át. Újabb elemeket akkor tanulnak, ha az előzők már ismertek.

„A tanuló valamely adott szöveget csak abban az esetben tud elolvasni, ha az előzményeket is átvette. Ilyen körülmények között az a tanuló, aki bármely okból mulaszt, vagy aki tanév közben iratkozik be, a legnagyobb nehézségekkel kénytelen megküzdni, hogy tanuló-társával – ha ugyan képes rá –, egy szintre emelkedjék, amihez a természetadta jó képességeken, az önszereteten és a vasakaraton kívül még különórák vétele is szükséges...” (6)

A továbbiakban hivatkozik az általa 1907-ben végzett kísérletekre. Az új módszert ideovizuális, azaz fogalomlátó olvasásnak nevezte el. A kísérlet lényege a következő volt:

5-6 éves – írni-olvasni nem tudó gyerekek betűket, szótagokat, képeket kaptak, amelyeket meg kellett jegyezniük. Bizonyos idő elteltével ismét kipróbálták emlékezetüket, amelyből kiderült, hogy elsősorban a képekhez fűzött mondatokat jegyezték meg. Ezen a kísérlet soron alapszik az olvasástanítás új módszere, az ideovizuális, másképpen szóképes módszer, amely a mondat és a szó gyakorlásával kezdődik. Két alapelve van: nagyszámú mondat és szókép álljon rendelkezésre, és ezek legyenek kapcsolatban a gyermek érdeklődésével.

„Hogy a globalizáció tevékenységének kedvező feltételeket teremtsünk, olyan mondatokkal és szókkal kell a gyakorlatokat folytatnunk, amelyek a gyermek sugallta eszmékkel állnak összefüggésben, vagy amelyeket ő maga fogalmazott, és így érzelmeivel, érdekeivel összehangzatosak (játékok, táplálékok, a helyváltoztatás eszközei, élőlények, társainak és saját magának cselekedetei, mozzanatai).” (7)

A módszert már korábban is alkalmazták, érdekes módon Rousseau és Pestalozzi is megemlíti, később német és francia, majd amerikai pszichológusok kísérleteznek a bevezetésével. Decroly először süket-néma gyermekek tanításában próbálja ki sikeresen, – majd alkalmazza normális gyermekek tanításában is.

A tanítás menete a következő:

- „1. teljes cselekvést kifejező mondat olvasása, frása;
2. szavak elvonása, és végül, megfelelő hosszú idő elteltével –
3. a szótagokra és hangokra való bontás.” (8)

A technikai megoldást nem ismerteti Decroly, de ez természetes is, hiszen a rendszer nem merev – a gyermeki érdeklődés kell épülnie, egy-egy korcsoport mindig más és más képhez kapcsolódhat.

Az érdeklődésre és a szükségletekre hivatkozó motivációval visszautalhatunk Claparède funkcionális elméletére:

„A gyermek igényét, szükségleteit, valamilyen célra irányuló érdekét annak az aktivitásnak mozgatójaként fogja fel, amelyeket fel szeretnénk kelteni benne... legyen aktív ... támaszkodjék a játékra, a gyermeki cselekvés kiváltójára.” (9)

IRODALOM

1. Fináczy Ernő: Nevelélméletek a XIX. században, Budapest, MTA, 1934, 136. 1.
2. Decroly: A globális módszerről, Néptanítók Lapja, 1928, 13-14. Sz., 16. 1.
3. U.o. 1928, 17-18. sz., 10. 1.
4. U.o. 1928, 19-20. sz., 10. 1.
5. Decroly pedagógiai rendszere, Bassola Zoltán, Budapest, 1937, 41. 1.
6. Decroly: A globális módszerről, Néptanítók Lapja, 1928, 11-12. Sz., 4. 1.
7. U.o. 19-20. Sz., 10. 1.
8. Decroly pedagógiai rendszere, Bassola Zoltán, Budapest, 1937, 40. 1.
9. Claparède: A funkcionális nevelés, Budapest, Tankönyvkiadó, 1974, 102. 1.

NANSZÁKNÉ DR. CSERFALVI ILONA

főiskolai tanár

Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskola

Debrecen

A környezeti nevelés gyakorlata az iskolában

A téma aktualitását mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy az intézmény pedagógiai programjában kiemelt szerepet kap ez a nevelési terület. Évek óta sürgető kihívás, hogy a társadalomban elősegítse azt a szükséges átalakítást, amely a fenntartható fejlődés útjára segíti az emberiséget. Ehhez pedig az szükséges, hogy a környezet, a társadalmi és a gazdasági rendszer kapcsolatba kerüljön egymással, rendszert alkosson. Mindez megjelenhet az integrált, a tantárgyi és tudományközi kapcsolatokban, ám ez nem egyértelmű a szaktudományi tantárgyi keretekhez szokott pedagógusnak.

A környezeti nevelés megvalósítása feltételezi azt a célt, hogy kialakuljon egy gyakorlatias tanítási-tanulási modell, amely a környezeti problémák gyakorlati megoldására törekszik, felkészíti a tanulókat és hozzászoktatja őket a döntéshozatalhoz. Fontos tehát, hogy a tanulók megértsék a természet komplexitását, törekedjenek az életkörülmények javítására, az együttműködésre, az ismeretek koncentrikus bővítésére, a tudás és készség elsajátítására, amellyel megoldhatják a környezet problémáit.

Több vizsgálat igazolja: bár a környezeti nevelés hazánkban a hetvenes években megindult, az ismereteket ennek ellenére csak néhány tantárgy hordozta.

Hiányzik az intézményekben a környezeti neveléshez szükséges tárgyi és személyi feltétel, nincs kellő összhang az óvodai és az iskolai környezetvédelem között, a gyermekek a megtanult ismereteket nem tudják alkalmazni a gyakorlatban. A tankönyvekben nem mindegyik érvényesülnek a környezetvédelmi szempontok, s a nevelőtestületekben csak néhány lelkes, felkészült pedagógus ügye a környezeti nevelés.